

چگونه پیامبر (ص)، سیمای امیرالمؤمنین علی(ع) را در خطابه غدیر به تصویر کشید؟

در آن دوران که اعراب جاهلی شبه جزیره عربستان در تاریکی و ظلمت محض به پرستش بت ها مشغول بودند و جنگ و خون ریزی بین قبایل همه جا را فرا گرفته بود، خداوند کامل ترین دین را به دست خاتم رسولان و پیامبر رحمت بر مردم عرضه داشت،

در آن دوران که اعراب جاهلی شبه جزیره عربستان در تاریکی و ظلمت محض به پرستش بت ها مشغول بودند و جنگ و خون ریزی بین قبایل همه جا را فرا گرفته بود، خداوند کامل ترین دین را به دست خاتم رسولان و پیامبر رحمت بر مردم عرضه داشت، بعد از تلاش بی وقفه آن حضرت آرام آرام بین مردم بدوی و صحرائشین آن روزگار الفت و همدلی و برابری و برادری ایجاد، و مدینه تبدیل به مدینه فاضله گشت، و همه مردم، مهاجر و انصار به عنوان مسلمان گرد پیامبر جمع شدند، و امت اسلامی را در آن زمان بوجود آوردند، و گرچه عده ای منافق بودند ولی با وجود پیامبر اکرم(ص) جرأت اظهار نیات پلید خویش را نداشتند؛ ولی بعد از رحلت پیامبر اکرم(ص) همه چیز دگرگون شد و اتفاقاتی رخ داد که پایه و اساس اختلاف در امت اسلام و در اقلیت قرار گرفتن اهل بیت عصمت و طهارت(ع) پدید آمد، از مهمترین اتفاقات مسأله رهبری و جانشینی پیامبر اکرم(ص) بود.

اما از آنجا که پیامبر اکرم(ص) این آینده شوم را می دید از همان آغاز بعثت بارها و بارها علی(ع) را به عنوان شایسته ترین فرد، و منتخب از جانب خداوند برای امر امامت معرفی نمودند. شاهد این ادعا احادیث فراوانی است که از آن حضرت در این زمینه رسیده است از جمله: حدیث یوم الدار(1) حدیث منزلت(2) حدیث معروف ثقلین، و حدیث غدیر که در ضمن خطبه غدیریّه آن حضرت آمده است. آنچه پیش رو دارید نگاهی است گذرا به خطبه غدیر و مطالبی که درباره امیرمؤمنان در آن آمده است:

چگونه پیامبر (ص)، سیمای امیرالمؤمنین علی(ع) را در خطابه غدیر به تصویر کشید؟

علی خلیفه بعد از من است

بعد از حمد و ثنای الهی فرمود: «خداوند بر من چنین وحی کرده است: ای پیامبر! آنچه از طرف پروردگارت بر تو نازل شده ابلاغ کن و اگر انجام ندهی، رسالت او را نرسانده ای و خداوند تو را از مردم حفظ می کند.»(38)

ای مردم! من در رساندن آن چه خداوند بر من نازل کرده کوتاهی نکرده ام، جبرئیل سه مرتبه بر من نازل شد و از طرف خداوند سلام رساند... و مرا مأمور کرد که در این محل اجتماع بپاخیزم و بر هر سفید و سیاهی اعلام کنم «ای علی بن ابی طالب اخی و وصیی و خلیفتی و الامام من بعدی، الذی محلّه منی محل هارون من موسی الا انه لانبی بعدی و هو ولیکم بعد الله و رسوله؛ به راستی علی بن ابی طالب برادر، وصی و جانشین من و امام بعد از من است. کسی که نسبت او به من همانند نسبت هارون به موسی است، جز اینکه پیامبری بعد از من نیست و او صاحب اختیار شما (و سرپرست شما) بعد از خدا و رسولش می باشد.»(48)

جملات فوق با صراحت تمام اعلام می دارد که خلیفه و امام بعد از پیامبر اکرم(ص) امیرمؤمنان علی(ع) است و این جملات صریح هیچ توجیه دیگری غیر از خلافت را نمی پذیرد.

آیه ولایت درباره حضرت علی(ع) است

آنگاه فرمود: خداوند درباره ولایت و امامت علی (ع) (آیاتی نازل نمود و از جمله) در آیه ای از قرآنش می فرماید: «ایمان و رسوله والذین آمنوا الذین یقیمون الصلاة و یؤتون الزکاة و هم راکعون؛(5) سرپرست شما فقط خدا و رسول خدا و کسانی هستند که ایمان آورده و نماز را برپا داشته و زکات (صدقه) را در حال رکوع، و علی بن ابی طالب کسی بود که نماز را برپا داشت و صدقه را در حال رکوع (در راه خدا به فقیر) داد. و علی کسی است که در همه حال اراده خدا داشت (و جز رضایت خداوند چیزی نخواست).»(49) و آنگاه در ادامه فرمود: مردم آیه تبلیغ درباره

علی(ع) نازل شده است و خدا در آن تهدید کرده اگر ابلاغ نکنم رسالت الهی من ناتمام مانده است.

اطاعت علی واجب و مخالفت او ممنوع است

برای تأکید بیشتر مسأله امامت و خلافت فرمود: بدانید ای مردم! ﷺ الله قد نصبه لكم ولياً و اماماً مفترضة طاعته علی المهاجرين و الانصار...و علی البادی والحاضر و علی الاعجمی و العربی و الحرّ و المملوک و الصغیر و الکبیر و علی الابيض و الاسود؛براستی خداوند علی را به عنوان ولی (و سرپرست) شما و امام شما نصب کرده است که اطاعت او بر مهاجر و انصار، بیابانی و شهری، عرب و عجم، آزاده و برده، بزرگ و کوچک، سفید و سیاه واجب است؛ و هرچه بگوید و فرمان دهد واجب الطاعت است.

و علی کل موحد ماض حکمه، جائز قوله نافذ امره ملعون من خالفه مرحوم من تبعه و من صدقه فقد غفر الله له و لمن سمع منه و اطاع له؛ بر هر خداپرستی حکمش واجب و سخنش لازم و امرش نافذ است. ملعون (و دور از رحمت خدا) است آنکه او را مخالفت کند و مورد رحمت الهی است کسی که او را متابعت و تصدیق نماید. پس خدا ببخشد علی را و کسی را که سخن او را شنید و اطاعت کرد. (68؛)

امامت در نسل علی(ع)

پیامبر اکرم(ص) در غدیر به بیان امامت امیرمؤمنان (ع) بسنده نکرد در چندین مورد مسأله امامت را در طول زمان، و در نسل علی(ع) بیان و تصریح نمود از جمله فرمود: ﷺ ثم من بعدی علی ولیکم و امامکم بامر الله ربکم، ثم الامامة فی ذریتی من ولده الی یوم تلقون الله و رسوله لاحلال الا ما احله الله و رسوله و هم ولا حرام الا ما حرّمه الله و رسوله و هم؛(7) و بعد از من علی صاحب اختیار شما و امام شما به امر خداوند، پروردگار شماست و سپس امامت در نسل من از فرزندان اوست تا روزی که خدا و رسولش را ملاقات کنید. حلالی نیست مگر آنچه خدا و رسولش و آنان (امامان) حلال کرده باشند و حرامی نیست مگر آنچه خدا و رسولش و آنان حرام کرده باشند....؛

مخالفت با ولایت علی قابل بخشش نیست

برای تحکیم پایه های امامت علی(ع) بارها مردم را از مخالف با آن حضرت ترساند و شدیداً تهدید نمود که اگر کسانی مخالف امامت آن حضرت باشند جرمشان قابل بخشش نیست، به این جهت فرمود: ﷺ معاشر الناس فضّله فقد فضّله الله، و اقبلوه فقد نصبه الله، معاشر الناس اثم امام من الله، ولن يتوب الله علی احدٍ انکر ولايته ولن يغفر له حتماً علی الله ان يفعل ذلک بمن خالف امره فيه، و ان يعدّبه عذاباً نكراً ابد الابد و دهر الدهور...؛ ای مردم خدا علی (ع) را (بر همه) برتری داده است شما هم او را برتری دهید، و روی آورید به علی(ع) به راستی خدا او را نصب نموده است (برای امامت) ای مردم به راستی او امامی است از طرف خدا، هر کس ولایت او را انکار کند خداوند توبه او را نمی پذیرد و او را نمی بخشد و بر خدا است که همین رفتار را با کسی داشته باشد که با فرمان او مخالفت کند و او را دچار عذاب سختی برای همیشه و ابد نماید. (88؛) ممکن است برخی افراد در این سخنان روا دارند که چگونه انکار امامت باعث عذاب ابدی می شود، پیامبر اکرم(ص) برای رد این تردید فرمود: ﷺ فمن شك فی ذلک فقد كفر كفر الجاهلية الاولى و من شك فی شیء من قولی فقد شك فی الكل منه و الشاک فی ذلک فله النار؛ هر کس در این باره شک کند، مانند کفر جاهلیت نخستین کافر شده است و هر کس در چیزی از سخن من شک کند در همه آنچه (بر من نازل شده) شک کرده، و شک کننده در این باره جایگاهش در آتش است.

علی برترین مردم بعد از من است

در فراز بعدی علاوه بر اثبات فضیلت علی(ع) بر تمام مردم بعد از خود، ولایت تکوینی خود و امامان را به اثبات رسانده لذا

فرمود: «معاشر النَّاس فَضَّلُوا عَلِيًّا فَاتَّهَ أَفْضَلُ النَّاسِ بَعْدِي مِنْ ذَكَرٍ وَ انْتَى بِنَا أَنْزَلَ اللَّهُ الرِّزْقَ وَ بَقِيَ الْخَلْقُ؛ ای مردم! علی را برتری دهید، زیرا او برترین مردم از مرد و زن بعد از من است به (برکت و) وسیله ما خداوند روزی را نازل می کند و (به برکت ماست که هستی دوام دارد) خلقت پایدار است.» (9) این مطلب همان است که در روایات دیگر آمده که اگر لحظه ای هستی از حجت و امام خالی باشد تمام هستی از هم خواهد پاشید و زمین اهلش را فرو خواهد برد.

علی(ع) و اهل بیت ثقل اصغرند

در فراز دیگر باز حدیث ثقلین را گوشزد مردم نموده و دوباره همراهی قرآن و اهل بیت را و عدم جدایی آن دو را از هم گوشزد نموده و فرمود: «معاشر النَّاس انَّ عَلِيًّا وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ وَلَدِي هُمُ الثَّقَلَانِ الصَّغَرُ وَ الْقُرْآنُ هُوَ الثَّقَلُ الْكَبِيرُ وَ كُلُّ وَاحِدٍ مَبْنِيٌّ عَلَى صَاحِبِهِ وَ مُوَافَقٌ لَهُ، لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلِيَّ الْحَوْضِ؛ ای مردم! براستی علی و فرزندان پاک من ثقل اصغرند و قرآن ثقل اکبر الهی است این دو از همدیگر خبر داده و همدیگر را تأیید می کنند، هرگز از هم جدا نمی شوند تا در حوض (کوثر) بر من وارد شوند.» (10)

علی مفسر قرآن و جامع الکلمات

برای همراه بودن قرآن و اهل بیت وجه مختلفی بیان شده است که برخی از آنها در جملات فوق مورد اشاره قرار گرفت، یکی از وجوه این است که قرآن را باید اهل بیت تفسیر کنند و هر تفسیری که از غیر اهل بیت منشأ گیرد، تفسیر واقعی قرآن نیست، لذا همیشه حضور امامی از اهل بیت در کنار قرآن لازم و ضروری است، لذا پیامبر اکرم(ص) در فراز بعدی خطبه غدیر فرمود: «معاشر النَّاس هَذَا عَلِيٌّ أَخِي وَ وَصِيٌّ وَ دَاعِيٌّ عِلْمِي وَ خَلِيفَتِي عَلِيٌّ اَمْتِي وَ عَلِيٌّ تَفْسِيرُ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الدَّاعِي إِلَى اللَّهِ وَ الْعَامِلُ بِمَآيِرِضَاهُ وَ الْمُحَارِبُ لِأَعْدَائِهِ، وَ الْمُوَالِي عَلَى طَاعَتِهِ، وَ النَّاهِي عَنْ مَعْصِيَتِهِ، خَلِيفَةُ رَسُولِ اللَّهِ وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ...؛ (11) ای مردم این علی برادر و وصی و مخزن علم من، و خلیفه من بر اتم است (جانشین من) در تفسیر کتاب خدای عزیز و جلیل و دعوت کننده به آن است و عمل کننده به آنچه که پسند خدا در آن است و مبارزه کننده با دشمنان خدا، و دوستدار مطیعان خدا، و بازدارنده از معصیت، خلیفه خدا و امیرمؤمنان است.»

امامت علی (ع) باعث کمال دین

راستی دین بی امامت ناقص، و قرآن بی حجت نامفهوم، و هستی خالی از امام مهدوم و نابود شدنی خواهد بود، در همین راستا پیامبر اکرم(ص) فرمود: «معاشر النَّاس اِنَّمَا أَكْمَلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ دِينَكُمْ بِإِمَامَتِهِ، فَمَنْ لَمْ يَأْتُمْ بِهِ وَ بَعْدَهُ يَاقُومُ مَقَامَهُ مِنْ وَلَدِي مِنْ صَلْبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ الْعَرَضُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَالْوَلِيُّكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَ فِي النَّارِ هُمُ الْخَالِدُونَ؛ (12) ای مردم همانا خداوند با امامت او دین شما را کامل نمود، پس کسی که او را و کسانی که جانشین او هستند از فرزندان من از نسل او تا روز قیامت و زمان عرضه شدن بر خداوند امام نداند اعمالش نابود شده و در جهنم ابدی خواهد بود.»

رابطه علی (ع) با پیامبر(ص)

عظمت یک فرد در برخورد او با رهبر و پیامبر خویش بخوبی نمایان می شود، علی (ع) در این بخش نیز سرآمد روزگار است چرا که بهترین و بیشترین حمایت را از پیامبر اسلام داشت، و جز در راه رضایت الهی و رسول خدا(ص) قدم برنداشت. خوب است از زبان خود پیامبر بشنویم که فرمود: «معاشر النَّاس هَذَا عَلِيٌّ أَنْصَرَكُم لِي وَ أَحَقُّكُمْ بِي وَ أَقْرَبُكُمْ إِلَيَّ وَ أَعَزُّكُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنَا عَنْهُ رَاضِيان؛ ای مردم این علی یاری کننده ترین شما نسبت به من، و سزاوارترین شما نزد من، و نزدیکترین فرد در در پیشگاه من، و عزیزترین شما نزد من می باشد. و خدای عزیز و جلیل و

من از او راضی هستیم. در سطور بعد فرمود: «او یاور دین خدا، دفاع کننده از رسول خدا، پاکیزه و هدایت شده و هدایتگر است، پیامبر شما بهترین پیامبر، وصی شما بهترین وصی و فرزند او برترین اوصیاء هستند.

علی(ع) در قرآن

همیشه این بحث مطرح بوده که چند آیه از قرآن درباره علی (ع) است؟ دو بیست آیه، پانصد، یا بیشتر؟ پیامبر اکرم(ص) به این پرسش این گونه پاسخ می دهد: «و ما نزلت آیه رضیّ الا فیهِ و ما خاطب الله الذین آمنوا الا بدأ به و لا نزلت آیه مدح فی القرآن الا فیهِ، ولاشهد الله فی الجنة فی الاصل الا فی علی الانسان»؛ «الا له و لا انزلها فی سواه و لامدح بها غیره؛ هیچ آیه ای درباره خشنودی (خدا) نازل نشده است مگر درباره اوست، و با مؤمنین در قرآن سخن نگفته جز آنکه به او آغاز نموده، و هیچ آیه مدحی وارد نشده است جز آنکه درباره اوست. و شهادت به پاداش بهشت در سوره هل اتی جز برای او نیست و جز درباره او و در مدح او نازل نشده است در فراز دیگر فرمود: «معاشر الناس القرآن یعرفکم ان الائمة من بعده ولده و عرفکم انه منی و انا منه حیث یقول الله عزّ و جلّ»؛ «کلمة باقیة فی عقبه» (13)؛ «و قلت: لن تضلّو ما ان تمسکتم بهما»؛ (14) ای مردم! قرآن به شما معرفی می کند که امامان بعد از علی فرزندان اوست و من نیز گفتم به شما که علی از من و من از او هستم، قرآن می گوید: «کلمه باقی مانده است در نسل او»؛ «و من نیز گفتم: اگر به قرآن و اهلبیت تمسک جوید هرگز گمراه نمی شوید.

فرزندان پیامبر(ص) از نسل علی(ع) است

پیامبر(ص) این سنت خرافی را شکست که فرزند دختر، فرزند انسان شمرده نمی شود چنان که عرب جاهلی چنین بودند که فقط فرزندان پسر را فرزندان خویش می دانستند نه فرزندان دختر را (15) ولی پیامبر اکرم(ص) فرمود: «معاشر الناس ذریة کل نبی من صلبه و ذریة من صلب علی»؛ (16) ای مردم! نسل هر نبی از صلب خودش بود، ولی ذریه من از نسل علی است. «به همین جهت است که به امامان معصوم (ع) یابن رسول الله گفته می شود، و ذریه رسول خوانده می شوند.

دوستان و دشمنان علی(ع)

علی میزان سنجش الهی است، و دوستی و دشمنی او معرفت شخصیت واقعی افراد، راستی اگر همه به گرد دوستی علی(ع) حلقه می زدند جهنم و عذابی در کار نبود، اما چه می شود کرد که افراد شقی و فاسد همیشه در جامعه حضور داشته و دارند، به این جهت پیامبر اکرم(ص) فرمود: «الا ائّه لا یبغض علیاً الا شقیّ و لا یتوالی علیاً الا تقی و لا یؤمن به الا مؤمن مخلص» (17)

بیدار به راستی دشمن نمی دارد علی را جز شقی و دوست نمی دارد علی را جز انسان با تقوی و ایمان نمی آورد به او جز مؤمن با اخلاص. «

در بخش دیگر فرمود: «الا انّ اعداء علی هم اهل الشقاق و النفاق و اخوان الشیاطین الذین یوحی بعضهم الی بعض زخرف القول غروراً؛ بیدار باشید دشمنان علی اهل شقاوت و نفاقند و برادران شیاطین که بعضی بر بعض دیگر سخنان فریبنده از روی غرور القاء می کنند»؛ «

آنگاه فرمود: دوستان علی و اهل بیت کسانی هستند که ایمان دارند به خدا و آخرت (18) و ایمان خویش را به ستم نیالوده اند (19) آن ها بدون حساب وارد بهشت می شوند (20) و... (21).

علی اولین وصی و مهدی آخرین آنها

گروه سوم کسانی هستند که از اوّل منحرف و گمراهند، ولی عاقبت هدایت پذیر می شوند، گروه چهارم که از همه بیچاره تر و زیانکارتر است کسانی هستند که از اوّل در مسیر و پیشگامند ولی عاقبت گمراه و منحرف می شوند، و بر صراط مستقیم تا ابد نمی مانند، پیشگامان در بیعت غدیر اگر جزء گروه دوّم نمی باشند، یقیناً مصداق گروه چهارم شدند، همین ها اوّل کسانی بودند که سر از سقیفه درآوردند و پیشگام در بیعت شکنی شدند، لذا پیامبر اکرم(ص) هشدار داد و فرمود: «معاشر الناس السابقون الى مبايعته و التسليم عليه بامرة المؤمنين اولئك الفائزون في جنات النعيم؛ پیشگامان در بیعت با او (علی) و دوستی او و تسلیم شدن به عنوان حاکم مؤمنین (و ماندن بر این بیعت) رستگاران در بهشت نعيم» (27؛ و آخرین سخن ما این است که خدایا ما را تا آخرین لحظه بر امامت و ولایت علی و اولادش ثابت قدم بدار.

پی نوشت ها:_____

1. «هذا اخی و وصیّی و خلیفتی فیکم ؛ این (علی) برادر و خلیفه بعد از من در میان شما است. ر.ک تاریخ ابن اثیر، بیروت دارصادر 1399 هـ، ج 2، ص 63 و بحارالانوار، داراحیاء التراث، ج 38، ص 144.

2. اما ترضی ان تكون بمنزلة هارون من موسی، ای علی راضی نیستی که نسبت به من به منزله هارون نسبت به موسی باشی؛ ر.ک صحیح بخاری، داراحیاء التراث، ج 5، ص 24.

3. سوره مائده، آیه 67.

4. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، داراحیاء التراث، ج 37، ص 206 و عوالم ج 15، ص 307 و الغدیر، ج 1، ص 12.

5. سوره مائده، آیه 55.

1، بحار، همان، ص 207.

6. همان، ص 207 - 208.

7. همان، ص 208.

8. همان، ص 208 - 209.

9. همان، ص 209.

10. همان، ص 209.

11. همان، ص 210.

12. همان، ص 210.

13. سوره زخرف، آیه 28.

14. بحار، ج 37، همان، ص 215.

15. این شعر منسوب به دوران جاهلی است که بنونا بنو ابنائنا....

16. بحارالانوار، همان، ج 37، ص 210.

17. همان.

18. سوره مجادله، آیه 22.

19. سوره انعام، آیه 82.

20. سوره مؤمن، آیه 40.

21. بحار، همان 7 ص 213 با تلخیص.

22. همان، ص 213.

23. همان، ص 218-219.

24. همان، ص 219.

25. سوره آل عمران، آیه 133.

26. سوره واقعه، آیه 11.

27. بحار، همان، ج 37، ص 217.